

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Koolieelse lasteasutuse õpetaja

Marion Maasing
LASTEAIASÕPETAJATE ARVAMUSED SOOSTEREOTÜÜPIDE AVALDUMISEST
LASTEAIAS
Bakalaureusetöö

Juhendaja: lektor Karmen Trasberg

Tartu 2025

Kokkuvõte

Lasteaiaõpetajate arvamused soostereotüüpide avaldumisest lasteaias

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada lasteaialaste seas levinud soostereotüübid, nende tekkepõhjused õpetajate hinnangul ning õpetajate reageeringud laste soostereotüüpsele käitumisele nende endi hinnangul. Andmete kogumiseks viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud viie lasteaiaõpetajaga. Analüüsi tulemusel ilmnas, et stereotüübid avalduvad peamiselt traditsioonilistes mängu- ja värvieelistustes. Oluliseks mõjuteguriteks nimetati perekond, meedia, õpetajate hoiakud ja füüsiline keskkond. Õpetajad rakendavad olukordadele reageerides nii teadlikke suunamisviise kui ka sooneutraalse innustamisega. Kogutud andmed viitavad sellele, et õpetajatel on oluline roll laste sooliste hoiakute ja arusaamade kujunemisel.

Võtmesõnad: soostereotüübid, lasteaed, sooteadlik pedagoogika, eelkooliealised lapsed, õpetaja roll

Abstract

Preschool Teachers' Perspectives on the Manifestation of Gender Stereotypes in Kindergarten

The aim of this bachelor's thesis was to identify the gender stereotypes prevalent among preschool children, their perceived causes according to teachers, and how teachers respond to gender-stereotypical behavior in their groups. To collect data, semi-structured interviews were conducted with five preschool teachers. The analysis revealed that stereotypes are mainly expressed through traditional preferences for toys and colors. The key influencing factors mentioned were family, media, teachers' attitudes and, the physical environment. In response to such situations, teachers apply both intentional guidance strategies and gender-neutral encouragement. The collected data suggests that teachers play a significant role in shaping children's gender-related attitudes and understandings.

Keywords: gender stereotypes, kindergarten, gender sensitive pedagogy, preschool-aged children, teacher's role

Sisukord

Kokkuvõte	2
Abstract	2
Sisukord	3
Sissejuhatus	4
Teoreetiline ülevaade	5
Sooliste hoiakute ja stereotüüpide teke lapse varajases arengus	5
Haridussüsteemi ja keskkonna roll soostereotüüpide kujundajana	6
Sooteadlik pedagoogika	8
Õpetaja hoiakute mõju lapse arengule	9
Metoodika	12
Valim	12
Andmekogumine	12
Andmeanalüüs	13
Tulemused	13
Arutelu	17
Tänu sõnad	20
Autorsuse kinnitus	20
Kasutatud kirjandus	21
Lisa 1. Intervjuu kava	25
Lisa 2. Väljavõte QC Amap keskkonnast.	28
Lisa 3. Uurimisküsimused ja kategooriad.	29

Sissejuhatus

Soolised stereotüübid on ühiskondlikult kujunenud arusaamad, mis määratlevad, milline käitumine, välimus või roll on sobilik ühele või teisele soole (Ellemers, 2018; Papp, 2009).

Soostereotüübid kujundavad juba varases eas laste igapäevaseid valikuid, mõjutades mänguasjade ja tegevuste eelistusi, eneseväljenudst, värvieelistusi ja suhtlemismustreid. Soolised stereotüübid põhinevad küll tajutud erinevustel meeste ja naiste vahel, kuid nende mõju on sageli negatiivne, sest need mõjutavad otseselt seda, kuidas inimesed ennast ja teisi tajuvad, milliseid hoiakuid ning ootusi omavad (Ellemers, 2018). Ühtede ja samade sündmuste tõlgendamine võib varieeruda sõltuvalt sündmuse osalise soost, mis viitab sügavalt juurdunud hoiakutele.

Erinevad uurijad (Bian *et al.*, 2017; Haridus ja sugu, *s.a*) on leidnud, et ühiskondlikud soostereotüübid kujundavad laste valikuid ja huvisid, mõjutades omakorda laste tulevast sotsiaal-majanduslikku olukorda ja ühiskondlikku positsiooni. Eesti Põhiseadus (1992) ja Soolise võrdõiguslikkuse seadus (2004) keelustavad soolise diskrimineerimise, mistõttu on oluline pöörata tähelepanu sellele, kuidas ja millal need hoiakud kujunevad. Lasteaed on üks esimesi sotsialiseerumise keskkondi väljaspool kodu, kus lapsed puutuvad kokku nii õpetajate kui ka eakaaslaste kaudu edastatud normidega.

Eestis arendab kõnealust valdkonda näiteks Eesti Naisteühenduste Ümarlaud (ENÜ), mis rajati 2006. aastal. Üheks ENÜ koostöölepe aluspunktiks on naiste ja meeste võrdõiguslikkuse eest seismine, nii et mõlemal sugupoolel oleks võrdsed võimalused eneseostuseks pere- ja ühiskondlikus elus. 2008. aastal töötasid ENÜ ja Eesti Lasteaednike Liit välja soovitud soolise võrdõiguslikkuse alaseks tööks lasteaedades. Projekti eesmärgiks oli anda lasteaiasõpetajatele vajalikud teadmised ja meetodid soostereotüüpide ületamiseks lasteaias (Eesti Naisteühenduste..., 2012; Soovitud soolise..., 2008). Lisaks on viimase 15 aasta jooksul ellu viidud mitmeid algatusi, mille fookuses on olnud õpetajate koolitamine ja laste võrdsete arenguvõimaluste tagamine hariduses (Eesti Naisteühenduste..., 2023).

Teema valik on ajendatud soovist mõista, kuidas soostereotüübid avalduvad lasteaias ning milline on õpetaja roll nende kujunemisel või vähendamisel. Käesoleva töö eesmärk on selgitada välja, millised soostereotüübid ilmnevad eelkooliealiste laste tegevustes ja mängudes, mis neid õpetajate hinnangul põhjustab ning kuidas õpetaja sellistes olukordades käituvad. Teema on aktuaalne, kuna varajane sekkumine ja teadlik pedagoogiline lähenemine võivad aidata kaasa võrdsema ja mitmekesisema ühiskonna kujunemisele juba lapsepõlvest alates.

Teoreetiline ülevaade

Sooliste hoiakute ja stereotüüpide teke lapse varajases arengus

Lasteaiaaeg kujuneb sotsialiseerumise käigus välja inimeste väärtushoiakute vundament. Tekivad arusaamad (soo)identiteedist ning hoiakud ja tõekspidamised, mis määravad inimese positsiooni ühiskonnas (Aavik & Kajak, 2009; Neudorf, 2016; Papp, 2009). Stereotüübid on üldlevinud ootused ja hoiakud mõne sotsiaalse grupi kohta, mis aitavad meil eeldada, kuidas need grupid ühiskonnas käituvad ning seeläbi orienteerume sotsiaalsetes olukordades paremini (Ellemers, 2018). Ka lapsed otsivad seletusi maailmale, et selles tõhusamalt orienteeruda (The Fawcett Society, 2020). Sugu on üks faktoritest, mille põhjal me enda ja teiste käitumist ilma pikemalt kaalutlemata lahterdame ja eeldame (Aavik & Kajak, 2009). Sugu tähistab naiste ja meeste vahelisi bioloogilisi erinevusi ning ka kultuuris konstrueeritud sotsiaalseid omadusi (Eesti Naisteühenduste..., 2012; Papp, 2012). Kuid selline konkreetse isiku potentsiaali ja käitumismustrite hindamine tema ühe omaduse põhjal on väga stereotüüpne ning võib osutada isegi kahjulikuks (Council of Europe, *s.a.*; Ellemers, 2018). Individuaalsed erinevused on palju tähtsamad, sest erinevate meeste ja erinevate naiste vahel on rohkem erinevusi kui sugude vahel (The Fawcett Society, 2020).

Soolised erinevused mänguasjade eelistustes avalduvad juba 12-24 kuu vanuselt - näiteks eelistavad tüdrukud sagedamini nukke ja poisid autosid (Jadva *et al.*, 2010). Need varajased eelistused võivad olla mõjutatud nii bioloogilistest teguritest kui ka keskkonnast, kus lapsed juba väga varases eas puutuvad kokku soostereotüüpseid valikuid kujundavate stiimulitega. Lasteaias kanduvad need erinevused edasi, sest selles vanuses lapsed ei oska veel ennast ümbritsevat informatsiooni kriitiliselt hinnata ning ei kontrolli seda ise (Papp, 2009). Näiteks on uuringutest selgunud, et enne viiendat eluaastat ei usalda laps veel iseenda mõtteid ning pole pädev otsustama, millise tema kohta käiva informatsiooni õigsust hindab tema ise, ning millist keegi teine, näiteks lapsevanemad. Viienda ja kümnenda eluaasta vahel hakkab laps üha vähem olema mõjutatud täiskasvanute väljavaadetest ja arusaamadest (Bruton & Mitchell, 2003).

Erinevad soolised eelistused võivad tekkida ka sotsiaalse keskkonna ja kognitiivse soolise arengu tõttu. Uuringud on näidanud, et vanemate roll laste soostereotüüpsete arusaamade kujunemisel on märkimisväärne (Aryal, 2024; Boe & Woods, 2017). Samuti on lastele eeskujuks vanemad samasoolised lapsed, näiteks noorte poiste autode eelistamine võib tuleneda hoopis

sellest, et vanemad poisid väldivad nukkudega mängimist ning on autodega mängides eeskujuks (Jadva *et al.*, 2010).

Laste seas tulevad soolised erinevused esile näiteks mängukaaslaste, -asjade, tegevuste ja isegi tulevase unistuste ameti valimisel (Aavik & Kajak, 2009), kuid ka erinevate esemete ja riiete värvi eelistuse puhul (Jadva *et al.*, 2010; The Fawcett Society, 2020). Näiteks eelistavad poisid rohkem aktiivsemaid seikluslikke ja põnevusmänge, mis nõuavad loovust ja ehitustegevust nagu autod ja Lego klotsid. Tüdrukud eelistavad aga rohkem hoolitsevaid ja kasvatusmänge, näiteks nukkudega mängimine või kodu mäng (Aavik & Kajak, 2009; Gonzalez *et al.*, 2022). On olemas ka sooneutraalsed mängud, nt liivakastimängud ning erinevad mõistatused ja probleemide lahendamise ülesanded (Gonzalez *et al.*, 2022). Ametite osas eelistavad poisid kõrgema võimupositsiooniga elukutseid, nt politseinikud ja sportlased. Tüdrukud on välja toonud hoolitsevamaid ja sotsiaalsemaid ameteid, näiteks õpetaja (Aavik & Kajak, 2009). Värvieelistused ilmnevad samuti soostereotüüpidele vastavalt. Ühest uurimusest selgus, et tüdrukud kasutavad tüdrukutele stereotüüpsete tegelaste ja esemete värvimiseks siiski naisstereotüüpseid värve ning poistele stereotüüpsete tegelaste ja esemete värvimiseks meesstereotüüpseid värve. Poisid aga väldivad igal pool naisstereotüüpsete värvide kasutamist, hoolimata tegelaste või esemete soostereotüübist. Näiteks asendati roosa värv kollasega (Karniol, 2011).

Haridussüsteemi ja keskkonna roll soostereotüüpide kujundajana

Tänapäevasesse haridussüsteemi on sisse juurdunud mitmesugused normid ning käitumismudelid. Laste kasvatamises lähtutakse sageli soopõhistest ootustest ja normidest, mis võivad alateadlikult kujundada nende arusaamu ühiskonnast ja enda rolli selles (Fisher, 2018; Papp, 2012; Weisgram, 2019). Soostereotüüpide mitteteadvustamine ilmneb näiteks lasteraamatutes ning laste poolt tarbitavas meedias, nt multifilmides ja mänguasjade reklaamides, mis sageli tuginevad sellele, mis on “poiste” või “tüdrukute” tegevus (The Fawcett Society, 2020; Weisgram, 2019). Lasteaiakeskkonnas esineb soostereotüüpsust ka õppevahendite valikus, mis võivad näitlikustada aegunud soostereotüüpe (Papp, 2009) ja õppekeskkonna kujunduses ning selle kasutamises (Papp, 2009; Børve & Børve, 2017). Hispaanias läbi viidud uuringust selgus, et poisid ja tüdrukud ei soovi mängualadel eraldatud olla ega soovi mängida mängu, mis on selgesõnaliselt identifitseeritud nende sooga. Lisaks ei arutle nad omavahel meheks ja naiseks

olemist (Gonzalez *et al.*, 2022). Õues koos mängimise soov olenemata soost on välja tulnud ka Norra uurimuses (Meland & Kaltvedt, 2017). Sellest hoolimata on paljud rühmaruumid siiski kujundatud nii, et poistele stereotüüpsed mänguasjad on ühes riiulis, ning tüdrukutele stereotüüpsed mänguasjad teised riiulis (Børve & Børve, 2017). Kõik need tegurid kujundavad laste mõttemustreid sugudest (The Fawcett Society, 2020).

Sugusid eristavad stereotüübid on normatiivsed ja ebatäpsed ettekujutused naiste ja meeste omadustest. Soostereotüübid on lihtsustavad, hinnangulised ning pidevalt mehi ja naisi vastandavad. Meestele omandatakse soostereotüüpidega aktiivsem, tugevam ja domineerivam roll, naistele vastandlikult passiivsem, õrnem ning tagasihoidlikum roll. Soostereotüübid määravad, mis on mehelik ja mis naiselik, mis on ühele või teisele soole “lubatud” ja “sobiv” ning seeläbi omistavad meestele ja naistele erinevad ameti- ja pererollid (Papp, 2009; Weisgram, 2019). See piirab vaba personaalsuse arengut, sest soolised stereotüübid “sunnivad” inimesi kindlatesse piiridesse, arendama vastassoole vastupidiseid omadusi ning mõjutavad otseselt seda, milliseid hoiakuid mehed ja naised endale ning teisele omandavad (Ellemers, 2018; Papp, 2009).

Naiste ja meeste võrdsete õiguste, võimaluste ja kohustuste tagamine ei tähenda seda, et soolised erinevused peaksid kaduma, vaid takistused, mis tulenevad traditsioonilistest ja piiravatest soorollidest tuleks eemaldada. Võrdsuse tagamisel tuleks lähtuda sellest, et poistele ja tüdrukutele, meestele ja naistele ei oleks nende soost tulenevaid takistusi ühiskondlikus, poliitilises ja majanduslikus elus osalemiseks. Sugudevahelised erinevused ei tohiks olla piiranguteks, vaid neid tuleks väärtustada (Papp, 2012; Van Laar *et al.*, 2024).

Pingutusi kõigile võrdseid võimalusi andva hariduse suunas tuleb hakata tegema juba esimestel haridusastmetel, sest uuringud (Gender stereotypes..., *s.a*) näitavad, et laste arusaamad soorollidest kujunevad välja juba enne seitsmedat eluaastat ehk hilisemates haridusastmetes on juba kinnitunud norme raskem muutama ja ümberlukkama hakata (Aavik & Kajak, 2009).

Võrdsete võimaluste tagamine tähendab rohkeid valikuid poistele ja tüdrukutele hariduse kõigil tasemetel, vältides soolisi stereotüüpe ning nende taasloomist (Neudorf *et al.*, 2016).

Õppeprotsessis peaksid kasutusel olema sellised õppematerjalid ja -meetodid, mis arvestavad mõlemast soost õppijate individuaalsete arenguvajadustega. (Haridus ja sugu, *s.a*; Neudorf *et al.*, 2016). Ka koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) rõhutatakse, et õppetegevuste kavandamisel tuleb õpetajal arvesse võtta õppijate individuaalseid eripärasid. Tüdrukutel ja poistel ei ole võrdsed võimalused õppimiseks juhul, kui neist arendatakse juba lasteaiaaas

erinevaid andeid ja tunnuseid. See aitab kaasa traditsiooniliste kitsapiiriliste soorollide väljakujunemisele, mis piiravad inimeste potentsiaali tulevikus näiteks elukutse valimisel ja on niimoodi kahjulikud mõlemale soole (Aavik & Kajak, 2009; Papp, 2009).

Sooteadlik pedagoogika

Sooteadliku/sootundliku pedagoogika (*gender sensitive pedagogy*) mõiste on Haridus ja sugu (*s.a*) kodulehel lahti kirjutatud järgnevalt: “õppimis- ja õpetamisprotsessi kirjeldav teooria ja praktika, mille eesmärgiks on iga lapse enesehinnangu ning enesekindluse areng, soogruppide vastandamise vältimine ning laste vabastamine piiravatest soostereotüüpidest.” Sooteadliku pedagoogika eesmärgiks on luua õpikeskkond, kus mõlema sugupoole oskusi ja teadmisi laiendatakse ning võrdsustatakse poiste ja tüdrukute, meeste ja naiste kohustusi, võimalusi ja vastutust (Haridus ja sugu, *s.a.*; Papp, 2012).

Sooteadlik pedagoogika võtab teadlikult arvesse sugupoolte erinevusi, vajadusi ja ootusi. Õppeprotsessis rõhutatakse mõlema soogrupi positiivseid külgi, et suureneks õpilaste iseseisvus ja õppeedukus ning väheneksid sugudevahelised vastandumised ja pinged (Haridus ja sugu, *s.a.*; Papp, 2012). Vastupidiselt toimitakse sooneutraalse pedagoogika praktiseerimisel, kus soolisust ei tähtsustata (Haridus ja sugu, *s.a.*; Liu, 2019). Selline esmapilgul positiivne lähenemisviis võib mõjuda diskrimineerivalt ning tekitada rohkem soolist ebavõrdsust. Veebiportaal Haridus ja sugu (*s.a*) on sooneutraalsust nimetanud ka soopimeduseks.

Sooteadliku pedagoogika eesmärkide saavutamisel on oluline roll õpetajatel. Weisgram (2019) rõhutab, et stereotüüpide selgitamine usaldusväärsete täiskasvanute poolt, nagu õpetajad, võib olla tõhus viis laste soolistest eelarvamustest vabastamiseks ja mitmekesisema maailmapildi kujundamiseks. Haridusvaldkonna tähtsusele soolise võrdõiguslikkuse saavutamisel ühiskonnas hakati tähelepanu pöörama 1990ndatel, kui Euroopa Nõukogu toonitas võrdõiguslikkuse edendamise ja haridussektori ühendamise tähtsust. Alles 2007. aasta oktoobris võeti vastu soovitus soolise võrdõiguslikkuse suurendamise kohta hariduses ning see suunati kõikidesse Euroopa liikmesriikidesse. Soovitus kujutab endast mitmeid meetmeid sooliste stereotüüpidega võitlemiseks (Council of Europe, *s.a.*; Haridus ja sugu, *s.a*). See näitab, et erinevate generatsioonide õpetajatel on olnud erinev kokkupuude soolise võrdõiguslikkuse ja soostereotüüpidega ning nad oskavad neile erinevalt tähelepanu pöörata.

Stereotüübid aitavad meil maailmas orienteeruda ning mõtlemist ja tõekspidamisi korrastada (Haridus ja sugu, *s.a*). Seeläbi võivad stereotüübid lihtsustada lasteaiaõpetajate

igapäevatööd. Õpetajad ei ole sageli ise teadlikud, et nad lastesse stereotüüpselt suhtuvad. Nende meelest seavad nad nii poistele kui tüdrukutele võrdseid ootusi, kuid uuringud näitavad vastupidist (Gender stereotypes..., *s.a.*; 2023.; Gullberg *et al.*, 2018). Näiteks on ühest Eesti uurimusest selgunud, et sageli on nooremad õpetajad vähem stereotüüpsed kui vanemad õpetajad. Staažikamad õpetajad kalduvad arvama, et poiste ja tüdrukute vahelised erinevused on püsivad ja ei muutu (Neudorf *et al.*, 2016). Tänu sellele peavad nad olulisemaks poiste ja tüdrukute stereotüüpsete omaduste arendamist – poistel füüsilist võimekust ja tüdrukutel loovust. Nii pannakse stereotüüpne alus laste väärtushoiakutele (Neudorf *et al.*, 2016).

Sooteadlik õpetaja mõtestab oma kasutatavaid õppemeetodeid ja esmajärjekorras iseenda väärtuseid, eelarvamusi ning uskumusi (Haridus ja sugu, *s.a.*; Papp, 2016). Õpetajad peaksid tutvuma materjalidega, mis annavad alust mõtisklemiseks omaenese identiteedi ja hoiakute üle (Haridus ja sugu, *s.a.*; Papp, 2016). Samuti on oluliseks lähtekohaks see, et õpetajad on teadlikud konkreetsetes ühiskonnas levinud soorollidest ja soostereotüüpidest ning teadvustavad neist tulenevaid piiranguid (Papp, 2012).

Õpetaja hoiakute mõju lapse arengule

Õpetajate poolne soostereotüüpide võimendamine võib lasteaias toimuda rühmaruumi kujunduse, laste mängude kategoriseerimise ning erinevate kommentaaride kaudu (Aavik & Kajak, 2009; Børve & Børve, 2017). Laste arusaamad ja harjumused arenevad nii õpetajate kui ka teiste laste jälgimisel lasteaias. Kuna õpetajatel ja teistel täiskasvanutel lasteaias on väga suur roll just rühmaruumi kujundamisel ja mänguliste tegevuste valimisel, siis on nemad ka ühed suurtest mõjutajatest laste soolist mänguharjumuste kujunemisel (Børve & Børve, 2017).

Õpetajad peaksid rühmaruumis laste mängualad ja mänguasjad seadma nii, et ei toimuks laste seas mingit soolist eristamist. Uuringud on aga näidanud, et siseruumide füüsilise keskkonda ja õppematerjalidesse on soospekt tihedalt sisse põimitud. Samuti on leitud, et erinevaid mänguharjumusi seostatakse sooga ning neid suunatakse rühmaruumis erinevatele aladele – “nukunurk” tüdrukutele ja “autonurk” poistele (Aavik & Kajak, 2009; Børve & Børve, 2017). Lasteaia rühmaruumidesse üles seatud mängualad annavad lastele selgeid signaale, kuidas konkreetsetes alades etteantud mänguasju ja vahendeid kasutada, milliseid mängu nendega mängida ning ka, mis soost peaks mängija olema. Niisiis omab füüsiline keskkond võimu laste mänguharjumuste üle – milliseid mängu lapsed kindlas ruumis või alal mängivad. Kui ruumid

või mängualad on enamjaolt hõivatud ainult poiste või ainult tüdrukute poolt, siis järelikult pole vastav keskkond kõigile lastele kasutatav (Børve & Børve, 2017). Rühmaruume kujundavad õpetajad, kes loovad ja kinnistavad stereotüüpset keskkonda ja mõjutavad nii laste mänguharjumusi (Aavik & Kajak, 2009; Børve & Børve, 2017).

Lasteaias saavad poisid õpetajatelt rohkem tähelepanu kui tüdrukud, isegi kui mõlemad sood on tegevusse kaasatud (Meland & Kaltvedt, 2017). See aga kinnistab kohati poiste domineerimist ning nende jõu ja tugevuse diskursust, isegi kui poistele antav tähelepanu on tihti käsklustena või negatiivse alatooniga. Ka Norra lasteaeades läbi viidud uuringud on tulemuseks saanud, et lasteaiasõpetajad teevad poistele märkusi nende jõu, suuruse või mootorsete oskuste kohta, ning tüdrukutele öeldakse, et nad on armsad ja hellad (Aavik & Kajak, 2009; Meland & Kaltvedt, 2017). Sarnase sisuga kommentaare tehakse ka laste riiete kohta – poiste kampsunid on ägedad, tüdrukute pluusid on armsad. Selliseid väljendeid kasutades panevad õpetajad kindla piiri poiste ja tüdrukute vahele, sest määratlevad nii ka mehelikkust ja naiselikkust (Meland & Kaltvedt, 2017).

Poisse ja tüdrukuid suunatakse tähtsustama erinevaid käitumisharjumusi. Õpetajad hindavad tüdrukute sotsiaalseid oskusi rohkem arenenuks ning julgustavad tüdrukuid teiste suhtes rohkem hoolivust üles näitama ning enda ja enda ümbruse korras hoidmisele rohkem tähelepanu pöörama kui poisse (Aavik & Kajak, 2009; Meland & Kaltvedt, 2017). Lasteaias eeldatakse, et tüdrukud on tasased ning abi vajades ootavad seda paigal istudes. Poistelt seda aga ei oodata ning nende abipalvetele reageerivad lasteaiasõpetajad koheselt. Tähelepanu antakse lasteaias sõnade, pilkude, kehakeele ja muude mitteverbaalsete suhtlemisviisidega (Meland & Kaltvedt, 2017).

Õpetajate poolne stereotüüpne suhtumine omab otseselt mõju ka laste õpimotivatsioonile. Tüdrukud on kohusetundlikud ning kõrge õpimotivatsiooniga ja õpetajad võtavad seda iseenesestmõistetavalt (Andersson, 2012). Ka Saksamaal läbi viidud uuring näitas, et tüdrukud olid motiveeritud lugema ning lugema õppima, olenemata sellest, millised olid lasteaiasõpetaja soorollihoiakud. Poiste motivatsioon seevastu sõltus suuresti sellest, kui traditsioonilised olid õpetaja hoiakud erinevate sugude esindajate õppimisharjumuste osas (Wolter *et al.*, 2015). Pikapeale mõjutavad piiravad sooaspektid ka tüdrukute õpimotivatsiooni ja suhtumist õppitavasse. Seega on soolistel stereotüüpidel negatiivne mõju mõlemast soost õpilaste enesekindlusele ja õppeedukusele (Andersson, 2012; Papp, 2012).

Intervjuudest lasteaiaõpetajatega Poolas (Gajeda *et al.*, 2022) ja Inglismaal (The Fawcett Society, 2020) ilmnes õpetajate nõustumine väitega, et laste erinev kohtlemine soo põhjal varajasesst east mõjub mõlemale soole negatiivselt. Toodi välja, et stereotüübid mõjutavad poiste võimet oma emotsioonidest rääkida ning tüdrukute tuleviku ambitsioone ja üldist enesekindlust. Õpetajad kinnitavad oma valmisolekut stereotüüpidele vastu seismiseks, kuid kalduvad siiski oma õpetamisstrateegiatega stereotüüpide kaotamise asemel neid pigem süvendama (Gajda *et al.*, 2022).

Varasemalt läbi viidud uuringud on näidanud, et laste soostereotüüpeid arusaamu ja käitumist mõjutab mitmesuguste tegurite koosmõju, sealhulgas täiskasvanute hoiakud ja eeskujud, füüsiline ja sotsiaalne keskkond, meedia ja ühiskondlikud normid. Õpetajad omavad olulist rolli, nende verbaalne ja ka mitteverbaalne suhtlemine võivad kas süvendada või vähendada laste soolisi stereotüüpe. Et õpetajad saaksid teadlikumalt vältida soostereotüüpide kinnistamist oma igapäevatoos, on oluline teada, millised soostereotüübid on laste seas enim levinud ja kuidas need avalduvad mängudes, tegevustes ning sotsiaalsetes suhetes. Sellest tulenevalt on käesoleva bakalaureusetöö uurimisprobleemiks vajadus kaardistada lasteaia ilmnevad soostereotüübid, et toetada õpetajaid teadlikumate ja võrdõiguslikkust edendavate pedagoogiliste valikute tegemisel. Sellest lähtuvalt püstitati järgnevad uurimisküsimused:

- (1) Kuidas väljenduvad soostereotüübid eelkooliealiste laste tegevuses ja mängudes lasteaiaõpetajate hinnangul?
- (2) Mis põhjustab lasteaiaõpetajate hinnangul soostereotüüpset käitumist eelkooliealistel lastel?
- (3) Missugused on lasteaiaõpetajate reageeringud eelkooliealiste laste soostereotüüpse käitumise olukordades nende enda hinnangul?

Metoodika

Antud bakalaureusetöö uurimisprobleem ja töö eesmärk tingivad kvalitatiivse lähenemise. Uuringu objektiks on lasteaiaõpetajate arusaamad, arvamused, tähelepanekud ning ka igapäevased tegevused ja kogemused. Nende kohta andmete kogumiseks on sobivam kvalitatiivne lähenemine (Õunapuu, 2014).

Valim

Uurimuse läbiviimiseks kasutati nii sihipärast kui ka mugavusvalimit. Sihipärase valimi puhul lähtuti sihtgrupist, milleks olid erineva kogemuse ja erinevaid õppemetoodikaid kasutavad lasteaiaõpetajad. Kriteeriumiteks olid: 1) õpetajal on omandatud erialane kõrgharidus 2) õpetajal on vähemalt viis aastat töökogemust rühmaõpetajana. Mugavusvalimisse kuulusid õpetajad,

kellega töö autoril oli kerge kontakti saada, kes vastasid sihtgrupi kriteeriumidele ning olid nõus intervjuus osalema (Õunapuu, 2014). Valimi moodustasid viis lasteaiadõpetajat, kes töötavad munitsipaallasteaias maa-piirkonnas (1), munitsipaallasteaias suurlinnas (2 - Tartu ja Tallinn), Reggio Emilia ja õuesõppe põhimõtteid järgivas lasteaias (1) ja usulistele väärtustele tuginevas lasteaias. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ja õpetajatel oli õigus iga hetk loobuda või jätta küsimusele vastamata. Intervjueeritavate anonüümsuse tagamiseks asendati õpetajate nimed koodidega (Õ1-Õ5).

Andmekogumine

Bakalaureusetöö andmekogumismeetod oli poolstruktureeritud intervjuu, sest selle meetodi puhul saab esitada täpsustavaid lisaküsimusi ning küsimuste järjekorda muuta (Õunapuu, 2014). Esmalt koostati intervjuu kava (Lisa 1) ning viidi läbi prooviintervjuu, et kontrollida küsimuste arusaadavust ja vastavust töö eesmärgile. Prooviintervjuu andis võimaluse katsetada tehnilisi vahendeid intervjuu salvestamiseks. Läbiviidud intervjuud salvestati helifailidena, et neid oleks hiljem võimalik transkribeerida. Kokku viidi läbi viis intervjuud: kolm suheldes silmast silma, üks veebi vahendusel ja üks vastajatest vastas küsimustele posti teel, kirjalikult. Intervjuud viidi läbi 2025. aasta märtsi- ja aprillikuu jooksul. Intervjuude kestvus varieerus ajavahemikus 11-25 minutit.

Intervjuud alustati sissejuhatusega, milles korrati üle bakalaureusetöö eesmärk ja eetikanõuded, mida töö autor järgib. Intervjueeritavale kinnitati, et intervjuus osalemine on vabatahtlik ja igal ajahetkel on võimalus intervjuu katkestada või jätta küsimusele vastamata. Töö autor kinnitas, et kõik andmed on konfidentsiaalsed ja lõputöös kasutatakse pseudonüüme. Samuti teavitati õpetajaid intervjuu salvestamisest ning sellest, et pärast bakalaureusetöö kaitsmist salvestised kustutatakse.

Intervjuu küsimused jagati kolmeks osaks: sissejuhatavad küsimused, uurimisküsimustest tulenevad küsimused ja lõpuküsimused (Lepp, 2017). Uurimisküsimused koostati osaliselt teooriale ning töö eesmärgile tuginedes.

Andmeanalüüs

Andmeanalüüsi protsessis kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi, sest see võimaldab tekstist välja tuua ja keskenduda olulistele nähtustele ning näha teksti või mõtteavalduste mustrit (Kalmus *et al.*, 2015).

Bakalaureusetöö andmeanalüüsi esimeseks etapiks oli intervjuu helisalvestiste transkribeerimine tekstiks. Transkribeerimiseks kasutas autor veebipõhist avalikku kõnetuvastus teenust tekstiks.ee (Kõnetuvastus ehk kõne tekstiks, *s.a.*), mis on väljatöötatud TTÜ kõnetehnoloogia laboris. Töö autor luges transkribeeritud teksti üle, tegi vajalikud parandused ning lisas pseudonüümid (Õ1, Õ2, Õ3, Õ4 või Õ5) ja intervjueeriija märgiti tähisega M.

Andmeanalüüsi teiseks etapiks oli transkribeeritud teksti kodeerimine. Kodeerimise eesmärgiks on teksti põhjalikult uurida ja mõista läbi mitmekordse lugemise, mille käigus märgitakse olulised ja tähenduslikud tekstilõigud märksõnadega ehk koodidega (Lisa 2) (Kalmus

et al., 2015). Kodeerimiseks kasutas autor keskkonda *QCAmap* (Mayring, 2000) ja kodeerimine toimus uurimisküsimuste kaupa. Töö usaldusväarsuse tõstmiseks rakendati kaaskodeerimist. Kaaskodeerija leidis mõned erisused, mis seisnesid põhiliselt tähendusliku tekstilõigu pikkuses ja uusi koode ei leitud. Lisaks oli kaaskodeerijast abi koodide nimetuste täpsemaks muutmisel.

Kolmandas etapis kategoriseeriti koodid ehk sisult sarnase tähendusega koodid koondati ühise nimetuse alla (Lisa 3) (Õunapuu, 2014).

Tulemused

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada lasteaialaste seas levinud soostereotüübid, nende tekkepõhjused õpetajate hinnangul ning õpetajate reageeringud laste soostereotüüpele käitumisele nende enda hinnangul. Eesmärgist tulenevalt esitatakse intervjuude tulemused kolmes alapeatükis uurimisküsimuste alla moodustunud kategooriate kaupa (Lisa 3). Tulemuste illustreerimiseks kasutatakse tsitaate intervjuueeritavate vastustest, mis on esitatud kaldkirjas. Tsitaadid on keeleliselt muutmata, et säilitada vastaja lausete mõte. Tsitaatide lühendamiseks välja jäetud tekst on märgitud ümarsulgudega, mille vahel on kolm punkti: (...). Tsitaatide lõppu on märgitud neile vastavad pseudonüümid.

Stereotüübid eelkooliealiste laste tegevustes ja mängudes

Andmeanalüüsi käigus moodustus uurimisküsimuse *Kuidas väljenduvad soostereotüübid eelkooliealiste laste tegevuses ja mängudes lasteaiaõpetajate hinnangul?* alla kaks kategooriat: traditsioonilised soolised mängueelistused, värvinormid.

Traditsioonilised soolised mängueelistused. Intervjuueeritavad tõid välja, et tüdrukud ja poisid eelistavad vabamängus erinevaid mängu. Lasteaiaõpetajad ütlesid, et tüdrukud mängivad sageli kodu kööginurgas või nukkudega ning poisid mängivad autodega või erinevaid ehitismänge.

Jah, nendel vabamängudel sageli, et kui lastele on antud see vaba valik, siis mida teha, siis tihtipeale ikkagi on see, et tüdrukud tahavad kodu mängida või siis nukkudega ja, ja poistele siis tulevad mõttesse igasugused ehitismängud ja klotsidega või sellised aktiivsemad mängud (Õ4).

Õ1 tõi lisaks nukunurgale esile ka tüdrukute huvi joonistamise vastu, mida tema kogemuste põhjal poistel nii palju ei esine. Õ5 ütles, et neil on rühmas autovaip, kus mängivad põhiliselt poisid ning kööginurk, kus mängivad põhiliselt tüdrukud, kuid raamatupesas esineb mõlemat sugupoolt.

Värvinormid. Lasteaiaõpetajate hinnangul on üks levinumaid stereotüüpe laste seas värvinormide järgimine. Tüdrukute riided on tihti roosad ja pigem heledamad ning poiste riided sinised-rohelised ja tumedamad.

Hästi siukene tavaline on ju värvide põhine, et poisid kannavad ühte värvi ja tüdrukud teist värvi (Õ3).

Tüdruk ei olnud nõus neid (kindaid) kätte panema, kuna need on poistevärvi (Õ2).

Õ4 on tähele pannud, et ka laste kunstitöodes tuleb tüdrukute ja poiste erinev värvieelistus selgelt esile - tüdrukud valivad roosat ja punast, poisid valivad tumedamaid toone ja tahavad sageli oma töös kasutada vaid ühte värvi.

Eelkooliealiste laste soostereotüüpse käitumise põhjused

Andmeanalüüsi käigus moodustus uurimisküsimuse *Mis põhjustab lasteaiaõpetajate hinnangul soostereotüüpset käitumist eelkooliealiste lastel?* alla neli kategooriat: perekonna mõju, õpetajate mõju, meedia mõju, füüsiline keskkond.

Perekonna mõju. Kõik intervjueeritud õpetajad tõid põhilise laste käitumise kujundajana välja perekonna suhtumise ja eeskuju. See, kuidas ja millise kõnemaneeeriga lapsevanemad oma hoiakuid ja väärtusi laste kuuldes väljendavad, mõjutab suuresti laste arusaamu soorollidest ja sobilikust käitumisest. Samuti tõid õpetajad välja, et lastevanemate poolt esineb ka soopõhist probleemide õigustamist, eriti just poiste puhul.

Isa ütles, et jumal tänatud, et mu pojale meeldib tüdruk, et vähemalt ta ei ole siis seda tüüpi, kes värviks küüsi ja kannaks kleite (Õ1).

Eelkõige kodust ja täiskasvanute poolt tulev (...) täiskasvanute mõttemaailm siis nagu kandub edasi lastele. Et noh, nad väljendavad seda oma onju käitumises ja verbaalselt ja siis lapsed nagu omistavad selle (Õ3).

(...) selle probleemi selle taha, et poistel juhtubki neid asju, poisid teevadki nii (Õ2).

Õ2 rääkis, kuidas on kuulnud lapsevanemaid ütlemas lauseid nagu “Pane seelik selja, muidu oled nagu poiss!” või “Kui sa juukseid ei kammi, lõikame su juuksed lühikeseks ja siis käid ringi nagu poiss.”

Õpetajate mõju. Intervjueeritavad tõdesid, et suurt vastutust laste stereotüüpse käitumise süvendajana või takistajana omavad nemad ise ning nende kolleegid. Lasteaiaõpetajate hoiak, see kui avatud meelega ja kui tolerantne ta on, on lastele eeskujuks.

Ja siis me ka paarilisega nagu rääkisimegi, et tegelikult see on täiesti normaalne, et nagu te näete, meie täiskasvanud tuleme ka pükstega, mina ise näiteks olin samal päeval, minu pidulik kostüüm oli ka, et mul olid püksid, mitte kleit. (...) et tegelikult noh, ei pea alati

tüdruku jaoks pidulik kostüüm olema kleit või seelik, et võib ka olla püksid samamoodi (Õ1).

Õ1 tõi näite, kuidas ta on kogunud kolleegide poolset hinnangulist kommenteerimist, kui kaasõpetaja on tulnud sosistades uurima, kas poisil tõesti on kõrvarõngad ning teises olukorras on kaasõpetaja läinud poisile ütlema, et tal on väga huvitavad värvitud küüned. Õ4 tõi esile, kuidas ta on märganud, et see millele õpetaja oma fookuse suunab ja mida õpetaja otsustab kõva häälega kommenteerida, võib lastes mitmeid erinevaid reaktsioone esile tuua, nii positiivseid kui ka negatiivseid.

Meedia mõju. Lasteaiaõpetajad tõid välja, et tänapäeval tarbivad lapsed üha rohkem erinevaid meediavorme – multifilmid ja -sarjad, telefoni- ja arvutimängud. Õpetajate hinnangul kipuvad erinevad meediavormid traditsioonilisi soostereotüüpe ja -rolle kinnitama.

Multifilmides, raamatutes on ikka tüdrukud (tegelased) roosad, malbed, printsessilikud ja poisid sellised sõjakad, tugevad ja nii edasi (Õ2).

Õ4 rääkis, et ka multifilmides jagunevad lemmiktegelased sageli sooliselt – tüdrukud eelistavad printsesse, poisid Spidermani, draakoneid ja sõdureid. Õ2 ja Õ4 tõstsid oma vastustes esile ka lasteraamatud ning eriti klassikalised muinasjutud, mis peidavad endas tihti vastandavaid soostereotüüpe. Õ5 meenutas, kuidas populaarses multikas “Põrsas Peppa” hüppasid nii Priidik kui ka Peppa porilombis, kuid ema pahandas ainult Peppaga öeldes, et tüdrukul ei sobi olla porine, justkui poiste puhul oleks see loomulik ja lubatud.

Füüsiline keskkond. Vaid kaks intervjuueritavat tõid esile lapsi ümbritseva füüsilise keskkonna rolli soostereotüüpse käitumise kujundajana.

Nojah, ma ütlesin füüsilise keskkonna mõttes võib-olla ongi kõige rohkem see, et kui, kui eraldatakse ära, et, (...) siin on kööginurk ja nüüd siin on autod ja nüüd siin on barbiemaja, (...) siis lihtsalt tekib see olukord, kus väga tihti, kuna noh, poistel on tihti see, et nad eelistavad näiteks autosid või LEGO-sid, siis nad lihtsalt mängivadki kogu aeg tüdrukutest eraldi ja siis kuidagi tekib see vaatepilt või nagu arusaam, et ahah, et seal mängivad alati tüdrukud, seega see nii-öelda tüdrukute tsoon (Õ1).

Õ1 kirjeldas ka, kuidas nad on püüdnud olukorda rühmaruumis parandada – nad paigutasid lego kasti kööginurga juurde, et julgustada poisse seal mängima ja näidata, et ka poiste jaoks on köögimäng normaalne ja vastuvõetav. Õ4 ütles, et õpetaja saab lapsi mõjutada õppematerjalide (piltide ja esemete) valikul ning sellega kuidas ta neid kasutab, kuhu fookuse suunab ja millel rohkem rõhub.

Lasteaiaõpetajate reageeringud eelkoolialiste laste soostereotüüpse käitumise olukordades

Andmeanalüüsi käigus moodustus uurimisküsimuse *Missugused on lasteaiapäetajate reageeringud eelkooliealiste laste soostereotüüpse käitumise olukordades nende enda hinnangul?* alla neli kategooriat: teadlik suunamine ja kasvatustöö, neutraalne või piiratud sekkumine, soost lähtuv mõjutamine.

Teadlik suunamine ja kasvatustöö. Kõik intervjueritavad kirjeldasid, et laste stereotüüpse käitumise korral kasutavad nad ühte või mitmeid meetodeid, näiteks rühmas stereotüüpide arutamine, soost sõltumatu motiveerimine ja innustamine, samuti teadlik eeskujuks olemine ja mitmekesisete näidete toomine.

Olenevalt olukorrast, aga püüan lastele seletada, et nii poisid kui tüdrukud võivad mängida nukkudega, sest isad ka hoolitsevad oma laste eest jne. Või tüdrukud võivad mängida autodega, sest naised on ka väga head autoremondilukksepad jne (Õ2). Mina selle juures olen kuulaja/vaataja rollis ja julgustan/kiidan lapsi. Ei anna hinnanguid, et see on poiste/tüdrukute mäng (Õ2).

Õpetajad rääkisid, et rühmas käsitletakse soostereotüüpidega seonduvaid teemasid, rõhutades, et kõik tegevused ja valikud on kõigile lubatud sõltumata soost. Lastele selgitatakse, et tänapäeval ei ole soorollid enam nii piiritletud ning tuuakse näiteid elust enesest ja kutsutakse külla vanemaid, kellel on mittetraditsiooniline töökoht või hobi. Kui lastel tekib vastupanu, näiteks ei soovita kanda varuriideid värvi tõttu, siis õpetajate sõnul püüavad nad sellistes olukordades lastele teist vaatenurka pakkuda ja nende maailmapilti avardada.

Neutraalne või piiratud sekkumine. Kaks õpetajat täpsustasid, et vaba mängu puhul lasevad nad sellel kulgeda ilma sekkumiseta ning ei pööra tähelepanu tegevuste soopõhisusele.

Nii et nende mängudesse, nende vaba mängu ei sekku niimoodi (Õ3).

Õ3 rääkis, et nende rühmas ei pöörata tähelepanu lapse soole mänguvalikute puhul - keskuste kasutamisel on piiratud ainult laste arv, mitte sugu. Õ4 lisas, et kuigi vahel võib valik mõttes üllatada, ei kommenteeri õpetaja seda, et laps tunneks end vabalt.

Soost lähtuv mõjutamine. Kõikidest õpetajatest vaid üks tunnistas, et on mõnel juhul suunanud last valima muud mänguasja, kui see on traditsiooniliselt seostatud vastassoo rolliga.

Ma arvan, et ma olen suunanud teda teist mänguasja võtma. See on aus vastus (Õ5).

Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada lasteaialiste seas levinud soostereotüübid, nende tekkepõhjused õpetajate hinnangul ning õpetajate reageeringud laste soostereotüüpsele käitumisele nende endi hinnangul.

Esimese uurimisküsimusega sooviti teada saada, kuidas väljenduvad soostereotüübid eelkooliealiste laste tegevuses ja mängudes lasteaiapäetajate hinnangul. Töö tulemused näitavad, et soostereotüübid avalduvad eelkooliealiste laste mängudes ja tegevustes mitmel moel, eriti läbi traditsiooniliste sooliste mängueelistuste ja värvinormide järgi. Sarnased tulemused on saadud ka varasemates uuringutes (Aavik & Kajak, 2009; Jadvá, *et al.*, 2010; The Fawcett Society, 2020). Sarnaselt González (2022) uuringu tulemustele tõid intervjueeritavad esile, et poisid eelistavad rohkem ehitus- ja automänge ning tüdrukud kodu- ja nukkudega mängu. Intervjueeritavate sõnul on lasteaiaealiste laste värvide eelistused suuresti sooliselt erinevad. Tüdrukud eelistavad roosat ning lapsed peavad *n-õ* poiste värvideks sinist ja rohelist. Karnioli (2011) uuringutulemustele sarnaselt toodi välja, et lapsed kasutavad ka kunstitegevustes soostereotüüpseid värve.

Teise uurimisküsimusega sooviti teada saada, mis põhjustab lasteaiapäetajate hinnangul soostereotüüpset käitumist eelkooliealistel lastel. Uurimistulemused näitasid, et õpetajate hinnangul omavad väga suurt mõju eelkooliealiste laste stereotüüpsele käitumisele perekond ja kodune kasvatus. Õpetajad rõhutasid, et lapsed peegeldavad kodust kaasa saadud väärtusi nii käitumises kui ka verbaalses eneseväljenduses. Ka Boe ja Woods (2017) toovad välja, et vanemad mõjutavad otseselt laste soopõhiste eelistuste kujunemist, seal hulgas mänguasjade valikut ja käitumismustreid juba imikueas.

Selgus, et õpetajad tunnetavad oma rolli laste soostereotüüpse käitumise kujundajatena. Intervjueeritavad tõdesid, et lisaks perele on just nemad ise ja nende kaasõpetajad mõjutajad selles, kuidas lapsed tajuvad soorolle ja nendega seotud ootusi. Ka teised uuringud, nii Eestis kui välismaal on välja toonud, et õpetajate suhtumine, ootused ja tähelepanu jaotus erinevatele sugupooltele mõjutab laste arusaamu ühiskonnast ning nende rollist selles ja mõju avaldub isegi laste õpimotivatsiooni (Aavik & Kajak, 2009; Andersson, 2012; Meland & Kaltvedt, 2017).

Lisaks näitavad tulemused, et õpetajad peavad meediat oluliseks mõjuteguriks laste soostereotüüpse mõtlemise kujunemisel. Lapsed puutuvad igapäevaselt kokku erinevate meediavormidega: multifilmid ja -sarjad ning lasteraamatud. Sageli kujutavad need tegelasi soopõhiste omaduste kaudu ja seeläbi taasloovad traditsioonilisi soorolle. Need tulemused on kooskõlas varasemate uuringutega, mis viitavad sellele, et meedia edastab sageli varjatud, ent tugevalt mõjusaid soostereotüüpe (The Fawcett Society, 2020; Weisgram, 2019).

Kuigi vaid kaks intervjueeritud õpetajat tõid otseselt esile füüsilise keskkonna rolli laste soostereotüüpse käitumise mõjutajana, ilmnes nende vastustest, et keskkonnal võib olla oluline

teadvustamata mõju. Õpetajate tähelepanekud seoses füüsilise keskkonnaga on vastavuses varasemate uuringutega, mis näitavad, et soostereotüübid võivad olla tihedalt põimitud lasteaia füüsilisse keskkonda ning õppematerjalidesse (Aavik & Kajak, 2009; Papp, 2009; Børve & Børve, 2017).

Kolmanda uurimisküsimusega sooviti teada saada, missugused on lasteaiaõpetajate reageeringud eelkoolialiste laste soostereotüüpse käitumise olukordades nende enda hinnangul. Kõik intervjueritud õpetajad tõid välja, et nad rakendavad laste soostereotüüpse käitumise ennetamiseks ja korrigeerimiseks ühte või mitut teadlikku kasvatuslikku võtet. Kirjeldatud meetodite hulka kuulusid rühmas stereotüüpide arutamine, sooneutraalne innustamine, eeskujuks olemine ning mitmesuguste näidete toomine igapäevasisituatsioonidest nii lasteaiakeskkonna siseselt kui ka väljaspoolt. Need praktikad on kooskõlas sooteadliku pedagoogika põhimõtetega, mille kohaselt on õpetajatel võtmeroll laste arusaamade suunamisel ja laiendamisel (Weisgram, 2019).

Uuringutulemustest selgus, et mõned intervjueritavad rõhutasid, et vaba mängu puhul ei sekkuta laste tegevustesse soopõhisuse alusel ning ei juhita tähelepanu sellele, kas laps valib tegevuse, mis on traditsiooniliselt seotud tema sooga või mitte. Kui õpetaja ei kommenteeri või ei paku alternatiivseid vaatenurki, võib stereotüüpne käitumine kinnistuda ja hilisemas vanuses on kinnistunud norme raske muuta (Aavik & Kajak, 2009).

Lisaks näitasid tulemused, et kuigi enamik intervjueritud õpetajaid püüavad teadlikult vältida laste soopõhist suunamist, tunnistas üks õpetaja, et on mõnel juhul suunanud last valima teistsugust mänguasja, kui laps eelistas midagi, mis on traditsiooniliselt seotud vastassoo rolliga. Sellised hoiakud ei kujunda mitte ainult laste igapäevaseid mänguvalikuid, vaid ka nende enesehinnangut ja tulevikuperspektiive. Nagu Ellemers (2018) ja Papp (2009) rõhutavad, piiravad soostereotüübid indiviidi personaalsuse vaba arengut, suunates neid arendama omadusi, mis on ühiskondlikult määratletud konkreetsele soole sobivaks ja vältima neid, mis seostuvad vastassoo rollidega.

Kokkuvõtteks selgus uurimusest, et soostereotüübid on lasteaias igapäevased ning ilmnevad mänguvalikutes, värvieelistustes ja suhtlemismustrites. Soostereotüübid lasteaiaalaste laste seas tulenevad suuresti perekonna, õpetajate, meedia ja füüsilise keskkonna mõjutustest. Üheks järelduseks on, et kuigi õpetajad püüavad olla teadlikud ja toetavad, võivad nad mõnikord ka teadvustamatult stereotüüpe kinnistada, näiteks läbi hinnanguliste kommentaaride,

ruumikorralduse või mitteverbaalse suhtlemise vahendusel. Positiivsena saab välja tuua seda, et õpetajad tunnetavad oma rolli ja püüavad soostereotüüpe vähendada teadliku kasvatustöö ja eeskujuks olemise kaudu.

Uurimus annab autori arvates olulist teavet lasteaiaõpetajate arvamuste ja arusaamade kohta seoses soostereotüüpide levikuga lasteaiaaeglaste seas, kuid vaatamata selle esineb uurimistöös ka kitsaskohti. Kuna uurimus tugines kvalitatiivsele intervjuumeetodile ja valim oli väike, ei saa tulemusi laiendada kõigile Eesti lasteaiaõpetajatele. Samuti oleks saanud uurimistöösse kaasata veel õpetajaid alternatiivpedagoogikaid (Montessori, Waldorf) kasutatavatest lasteaedadest, et uurimusele unikaalsust lisada ning arvamusi rikastada. Kindlasti on uurimistöökitsaskohaks autori esmakordne kogemus andmete kvalitatiivse analüüsimisega, mis võis mõjutada andmete kogumist ja analüüsi.

Vaatamata uurimistöö piirangutest, annab käesolev bakalaureusetöö algse sissevaate sellele, kuidas soostereotüübid avalduvad eelkooliealiste laste käitumises ning millist rolli mängivad õpetajad nende kujunemises ja suunamises. Uurimuse tulemused võivad olla kasulik lugemismaterjal lasteaiaõpetajatele ja koolieelse lasteasutuse eriala üliõpilastele, kes soovivad kujundada sooteadliku õpikeskkonda. Samuti võivad need aidata arendada eneserefleksiooni ning mõtestada kasutatavaid õppemeetodeid, isiklikke väärtushinnanguid ja eelarvamusi.

Autori arvates võiks edaspidised uurimused keskenduda laste enda arusaamadele soorollidest ja nende kujunemisest. Võimalik oleks võrrelda eri vanuserühmade või piirkondade vahelisi erinevusi.

Tänuõnad

Töö autor soovib tänada kõiki uurimuses osalenud õpetajaid, kes andsid panuse käesoleva bakalaureusetöö valmimisse. Lisaks soovib autor tänada lõputöö juhendajat, kes oli suureks abiks lõputöö kirjutamise vältel. Samuti tänab töö autor oma lähedasi, kes olid toeks töö valmimise jooksul.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Marion Maasing

/allkirjastatud digitaalselt/

16.05.2024

Kasutatud kirjandus

- Aavik, K., & Kajak, K. (2009). *Soo sotsiaalne konstrueerimine Eesti lasteaedades 7 Tallinna lasteaia vaatlusandmete põhjal: empiiriline uurimus*. Tallinn: Eesti Naisuurimus- ja teabekeskus.
- Andersson, K. (2012). “It’s Funny that We Don’t See the Similarities when that’s what We’re Aiming for”—Visualizing and Challenging Teachers’ Stereotypes of Gender and Science. *Research in Science Education*, 42(2), 281–302. <https://doi.org/10.1007/s11165-010-9200-7>
- Aryal, S. (2024). Parental awareness of gender stereotypes in early childhood development. *Journal of Multidisciplinary Research Advancements*, 2(1), 53–58. <https://doi.org/10.3126/jomra.v2i1.66648>
- Bian, L., Leslie, S., & Cimpian, A. (2017). Gender stereotypes about intellectual ability emerge early and influence children’s interests. *Science*, 355(6323), 389–391. <https://doi.org/10.1126/science.aah6524>
- Boe, J. L., & Woods, R. J. (2017). Parents’ influence on Infants’ Gender-Typed toy Preferences. *Sex Roles*, 79(5–6), 358–373. <https://doi.org/10.1007/s11199-017-0858-4>
- Børve, H. E., & Børve, E. (2017). Rooms with gender: physical environment and play culture in kindergarten. *Early Child Development and Care*, 187(5–6), 1069–1081. <https://doi.org/10.1080/03004430.2016.1223072>
- Burton, S. D., & Mitchell, P. (2003). Judging Who Knows Best About Yourself: Developmental Change in Citing the Self Across Middle Childhood. *Child Development*. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.7402007>
- Council of Europe. (s.a). <https://www.coe.int/en/web/portal/home>
- Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus. (2012). Soostereotüübid varjavad individuaalsuse ja piiravad valikuvõimalusi. Tallinn. https://www.enu.ee/lisa/513_soostereotybid.pdf
- Eesti Naisteühenduste Ümarlaud. (2023). <https://enu.ee/>

Eesti Vabariigi põhiseadus (1992). Riigi Teataja I, 15.05.2015, 2.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>

Eesti võrdõiguslikkuse seadus (2004). *Riigi Teataja I 2004*, 27, 181.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/738642>

Ellemers, N. (2018). Gender Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 69(1), 275–298.

<https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122216-011719>

Fisher, D. (2018). *Gender stereotyped parenting influences early child social development*. Child and Family Blog.

Gajda, A., Bójko, A., & Stoecker, E. (2022). The vicious circle of stereotypes: Teachers' awareness of and responses to students' gender-stereotypical behaviour. *PLOS ONE*, 17(6), e0269007. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269007>

Gender stereotypes in childhood: what's the harm? (s.a). Birmingham City University.

<https://www.bcu.ac.uk/research/education-and-social-work/cspace-blog/gender-stereotypes-in-childhood-whats-the-harm>

González, C. S. G., Violant, V., & Del Castillo-Olivares, J. M. (2022). Gender roles and gender stereotypes in childhood education: a pilot study. *ResearchGate*.

https://www.researchgate.net/publication/363884680_Gender_roles_and_gender_stereotypes_in_childhood_education_a_pilot_study

Gullberg, A., Andersson, K., Danielsson, A., Scantlebury, K., & Hussénus, A. (2018). Pre-Service Teachers' Views of the Child—Reproducing or Challenging Gender Stereotypes in Science in Preschool. *Research in Science Education*, 48(4), 691–715.

<https://doi.org/10.1007/s11165-016-9593-z>

Haridus ja sugu (s.a). <https://www.haridusjasugu.ee/oppematerjalid/alusharidus/alushariduse-olulisus/>

Jadva, V., Hines, M., & Golombok, S. (2010). Infants' Preferences for Toys, Colors, and Shapes: Sex Differences and Similarities. *Archives of Sexual Behavior*, 39(6), 1261–1273.

<https://doi.org/10.1007/s10508-010-9618-z>

- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*.
<https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/>
- Karniol, R. (2011). The Color of Children's Gender Stereotypes. *Sex Roles*, 65(1–2), 119–132.
<https://doi.org/10.1007/s11199-011-9989-1>
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. (2008). *Riigi Teataja I*, 26.04.2024, 5
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917?leiaKehtiv>
- Kõnetuvastus ehk kõne tekstiks*. (s.a.). <https://tekstiks.ee/>
- Lepp, L. (2017). *Intervjuu küsimuste kava koostamine* (UTTV video).
<https://www.uttv.ee/naita?id=25746>
- Liu, Z. (2019). The drawbacks and transcendency of gender-neutral education in China.
Proceedings of the 4th International Conference on Humanities Science, Management and Education Technology (HSMET 2019). <https://doi.org/10.2991/hsmet-19.2019.84>
- Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution*. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/39517/ssoar-2014-mayring-Qualitative_content_analysis_theoretical_foundation.pdf?sequence=1
- Meland, A. T., & Kaltvedt, E. H. (2017). Tracking gender in kindergarten. *Early Child Development and Care*, 189(1), 94–103. <https://doi.org/10.1080/03004430.2017.1302945>
- Neudorf, E., Õun, T., Tuul, M., & Elissaar, E. (2016). Lasteaiaõpetajate arusaamad tüdrukutele ja poistele võrdsete võimaluste tagamisest. T. Kuurme, & Ü-M. Papp (Toim), *Sugu ja haridus keeles ja meeles*. Artiklikogumik (lk 108-129). Tallinn: Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus.
- Papp, Ü-M. (2009). *Vabaks vanadest mõttemallidest. Juhiseid soolise võrdõiguslikkuse rakendamiseks lasteaedades ja koolides*. Tallinn: Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus.
- Papp, Ü-M. (Koost). (2012). *Soolise võrdõiguslikkuse alaste hoiakute audit. Soovituslik meetodika*. Tallinn: Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus.

- Papp, Ü-M. (2016). Sooteadlikkus õpetajahariduses - mis ja milleks. *Sugu ja haridus keeles ja meeles. Artiklikogumik*. ENÜ Sihtasutus. https://www.haridusjasugu.ee/wp-content/uploads/Sooteadlikkus_opetajahariduses_mis_-ja_milleks.pdf
- Soovitud soolise võrdõiguslikkuse alaseks tööks lasteaedades. (2008). Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus. Tallinn. https://www.enu.ee/lisa/366_Haridussoovitud5.pdf
- The Fawcett Society. (2020). *Unlimited potential. Report of commission on Gender Stereotypes in Early Childhood*. <https://www.fawcettsociety.org.uk/unlimited-potential-the-final-report-of-the-commission-on-gender-stereotypes-in-early-childhood>
- Van Laar, C., Van Rossum, A., Kosakowska-Berezecka, N., Bongiorno, R., & Block, K. (2024). MANDatory - why men need (and are needed for) gender equality progress. *Frontiers in Psychology, 15*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1263313>
- Weisgram, E.S. (2019). Reducing Gender Stereotypes in Toys and Play for Smarter, Stronger, and Kinder Kids. *American Journal of Play, 12*, 74-88.
- Wolter, I., Braun, E., & Hannover, B. (2015). Reading is for girls!? The negative impact of preschool teachers' traditional gender role attitudes on boys' reading related motivation and skills. *Frontiers in Psychology, 6*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01267>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.

Lisa 1. Intervjuu kava

Intervjuu tutvustav osa:

Tere! Mina olen Marion Maasing, olen Tartu Ülikooli tudeng ning viin oma bakalaureusetöö “Lasteaiaõpetajate arvamused soostereotüüpide avaldumisest lasteaias” raames läbi Teiega intervjuu. Töö eesmärgiks seadsin välja selgitada, millised soostereotüübid ilmnevad eelkooliealiste laste tegevustes ja mängudes, mis neid õpetajate hinnangul põhjustab ning kuidas õpetajad sellistes olukordades käituvad. Intervjuus osalemine on vabatahtlik. Teil on võimalus see igal ajahetkel katkestada või jätta küsimusele vastamata. Kinnitan, et tagan tulemusi analüüsisides teie konfidentsiaalsuse.

Intervjuu salvestatakse. Pärast bakalaureusetöö kaitsmist salvestised kustutatakse. Kas lubate kasutada lõputöös pseudonüümi nime all väljavõtteid/tsitaate vastustest?

Sissejuhatavad küsimused:

1. Kus ja mis erialal omandasite tööks vastava hariduse?
2. Kui pikk on teie õpetaja staaž?
3. Millistes lasteaedades?
4. Mis tüüpi lasteaedades? (munitsipaal/ era/ alternatiivpedagoogika jm)
5. Kas teie ettevalmistuses käsitleti sooteemasid?

Uurimisküsimused	Põhiküsimused	Lisaküsimused
Kuidas väljenduvad soostereotüübid eelkooliealiste laste tegevuses ja mängudes lasteaiaõpetajate hinnangul?	1. Kas olete märganud olukordi, kus lapsed on teie hinnangul käitunud soostereotüüpselt? 2. Kirjeldage, millistes olukordades olete täheldanud, et soostereotüübid mõjutavad laste tegevusvalikud?	1.1. Kui jah, siis palun kirjeldage. 2.1. Kas need valikud kattuvad traditsiooniliste soostereotüüpidega?

<p>Mis põhjustab lasteaiaõpetajate hinnangul soostereotüüpset käitumist eelkooliealistel lastel?</p>	<p>1. Millised tegurid teie arvates põhjustavad soostereotüüpset käitumise kujunemist?</p>	<p>1.1. Kirjeldage, millistes olukordades olete täheldanud, et see konkreetne tegur on mõjutanud laste soostereotüüpset käitumist.</p>
<p>Missugused on lasteaiaõpetajate reageeringud eelkooliealiste laste soostereotüüpse käitumise olukordades nende enda hinnangul?</p>	<p>1. Kirjeldage, mis olete märganud enda suhtumises olukordades, kus laps valib mängu või tegevuse, mida traditsiooniliselt seostatakse vastasoo esindajaga.</p> <p>2. Kuidas reageerite olukordades, kus laps väljendab tugevalt traditsioonilist soorolli?</p> <p>3. Kirjeldage, millistes olukordades on laps väljendanud vastumeelsust mõne tegevuse või mängu suhtes põhjendusega, et see ei sobi tema soole.</p> <p>4. Kuidas te reageerite olukordades, kus lapsed mängu käigus kehtestavad üksteisele soostereotüüpe?</p>	<p>1.1. Kas olete sellistes olukordades sekkunud?</p> <p>1.2. Kuidas olete sellistes olukordades sekkunud?</p> <p>1.3. Kui olete sekkunud, kuidas see on mõjutanud laste edaspidist tegevust/mängu?</p> <p>2.1. Kas julgustate last vaatlema neid rolle teistsugusest vaatenurgast?</p> <p>2.2. Kuidas julgustate last vaatlema neid rolle teistsugusest vaatenurgast?</p> <p>3.1. Kuidas olete sellistes olukordades reageerinud?</p> <p>4.1. Kas sekkute sellistes olukordades?</p> <p>4.2. Kuidas sellistes olukordades sekkute?</p>

Kokkuvõtvad küsimused:

1. Kas soovite eelnevate küsimuste ja käsitletud teemade põhjal midgi lisada või välja tuua, mida peate oluliseks?
2. Kas seoses uurimisega tekkis Teil meile küsimusi?

Lisa 2. Väljavõte QC Amap keskkonnast.

Intervjuu Õ2-ga.

M: Kirjeldage, millistes olukordades on laps väljendanud vastumeelsust mõne tegevuse või mängu suhtes põhjendusega, et see ei sobi tema soole. Kuidas olete sellistes olukordades reageerinud?

Õ2: Tüdrukud on öelnud, et nemad ei taha haamriga naelu puidu sisse lüüa, sest see on meeste töö. Siis on aidanud seletamine, et naised on väga head ehitajad ja ei ole olemas naiste ja meeste töid vaid kõik võivad olla erinevatel aladel edukad ja osavad, kui nad vaid ise seda soovivad.

M: Kuidas te reageerite olukordades, kus lapsed mängu käigus kehtestavad üksteisele soostereotüüpe? Kas ja kuidas sellistel puhkudel sekkute?

Õ2: Olenevalt olukorrast, aga püüan lastele seletada, et nii poisid kui tüdrukud võivad mängida nukkudega, sest isad ka hoolitsevad oma laste eest jne. Või tüdrukud võivad mängida autodega, sest naised on ka väga head autoremondilukksepad jne.

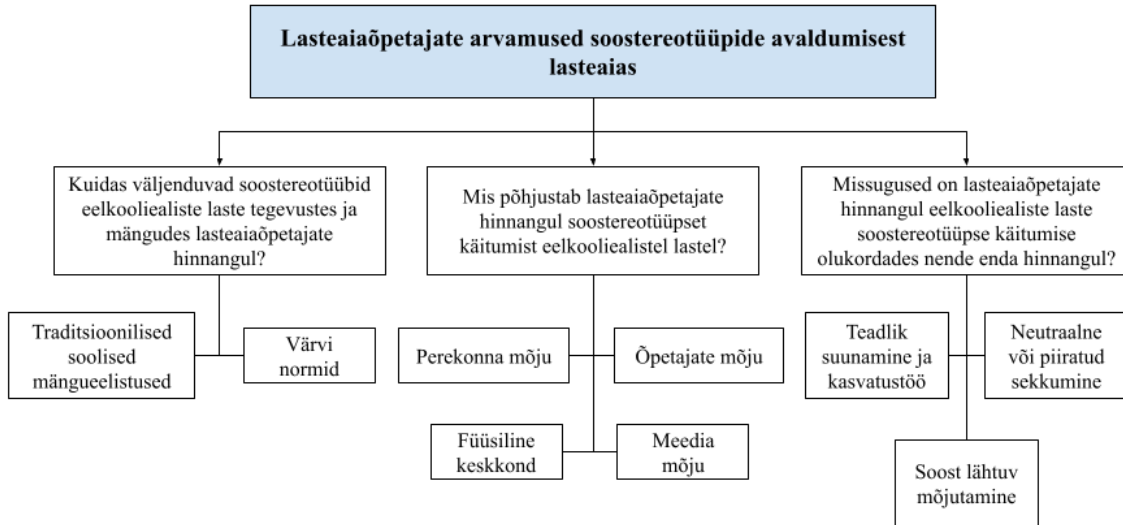
RQ6-8

RQ6-1

RQ6-9

teadlik eeskuju ja näidete toomine

Lisa 3. Uurimisküsimused ja kategooriad.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marion Maasing

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Lasteaiaõpetajate arvamused soostereotüüpide avaldumisest lasteaias”, mille juhendaja on Karmen Trasberg, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Marion Maasing

/allkirjastatud digitaalselt/

16.05.2025